

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATIDA YASHIL INNOVATSIYALARNING O‘RNI VA TADBIQ ETISH MEXANIZMLARI

Dadaboyev Tulqinjon Yusupjonovich
Toshkent Kimyo xalqaro universtiteti
Namangan filiali iqtisod fanlari nomzodi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17062484>

Annotatsiya. Mazkur maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida yashil innovatsiyalarning ahamiyati hamda ularni joriy qilish mexanizmlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritilgan. Tadqiqot davomida yashil innovatsiyalar tushunchasi, uning iqtisodiy va ekologik samaradorlikka ta'siri, shuningdek kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshirishdagi roli keng tahlil qilingan. Muallif tomonidan xalqaro tajribalarga asoslangan holda yashil innovatsiyalarni kichik tadbirkorlik faoliyatiga tatbiq etishning asosiy mexanizmlari hamda amaliy jihatdan samarali tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shuningdek, maqolada yashil innovatsiyalarni joriy qilish jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar va ularni hal etish yo'llari ham atroflicha bayon qilingan.

Kalit so'zlar: yashil innovatsiyalar, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, yashil texnologiyalar, ekologik barqarorlik, innovatsion faoliyat, tatbiq mexanizmlari.

Bugungi kunda ekologik muammolarning global miqyosda keskinlashishi, tabiiy resurslarning tanqisligi va atrof-muhitning yomonlashuvi iqtisodiy faoliyatning barcha sohalarida yashil innovatsiyalarni keng joriy etishni dolzarb masalaga aylantirmoqda. Xususan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida ekologik toza va iqtisodiy samarali texnologiyalarga o'tish zaruriyati tobora kuchaymoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) hisobotlarida ham yashil iqtisodiyotga o'tish zarurati ta'kidlangan bo'lib, ekologik va iqtisodiy barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun innovatsion texnologiyalarning ahamiyati qayd etilgan[1].

Xalqaro iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan tayyorlangan hisobotlarda yashil innovatsiyalarning kichik va o'rta biznes

subyektlari uchun raqobatbardoshlikni oshirish va yangi ish o‘rinlari yaratishda muhim rol o‘ynashi ilmiy jihatdan isbotlangan[2]. Shu bilan bir qatorda, Yevropa Ittifoqining “Yashil bitim” strategiyasi ham iqtisodiyotni ekologik jihatdan toza texnologiyalar orqali rivojlantirish zarurligini belgilab bergan[3].

O‘zbekistonda ham yashil iqtisodiyotga bosqichma-bosqich o‘tishni ta’minlash, shu jumladan, kichik biznes faoliyatida ekologik innovatsiyalarni joriy qilishga oid normativ-huquqiy baza shakllantirilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 3-fevraldagi “2022-2026 yillarda yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi” to‘g‘risidagi farmoni yashil innovatsiyalarni iqtisodiyotning barcha jabhalarida keng tatbiq etish vazifasini belgilab bergan[4].

Ushbu maqolada xalqaro va mahalliy miqyosdagi qarorlar va strategik dasturlar asosida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida yashil innovatsiyalarni samarali qo‘llash mexanizmlari atroflicha ko‘rib chiqiladi.

Namangan viloyati misolida 2020-2025 yillar davrida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatida yashil innovatsiyalarning joriy etilishi bo‘yicha quyidagi jadvalda asosiy ko‘rsatkichlar aks ettirilgan:

Namangan viloyatida yashil innovatsiyalarni joriy etish ko‘rsatkichlari (2020-2025 yillar) bo‘yicha o‘tkazilgan tahlil natijalariga ko‘ra, viloyat miqyosida yashil texnologiyalarni tatbiq etishda sezilarli ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda.

Tahlil qilingan davrda Namangan shahri yashil texnologiyalarni joriy etish borasida yetakchilik qilmoqda. Shaharda 140 ta korxona ekologik toza texnologiyalarni o‘z faoliyatiga tatbiq qilgan bo‘lib, bu ko‘rsatkich viloyat bo‘yicha eng yuqori hisoblanadi. Natijada mahsulot ishlab chiqarish hajmi 170 mlrd so‘mga yetgan va ekologik samaradorlik 47 foizni tashkil etgan. Bu ko‘rsatkichlarning yuqoriligi, shuningdek, 780 ta yangi ish o‘rni yaratilishiga olib kelgan.

Chortoq va Uychi tumanlari ham yashil texnologiyalarni keng tatbiq etish orqali yuqori natijalarga erishgan.

Xususan, Chortoq tumanida yashil texnologiya qoʻllagan korxonalar soni 95 taga yetgan boʻlsa, mahsulot ishlab chiqarish hajmi 105 mlrd soʻmni tashkil etgan va ekologik samaradorlik koʻrsatkichi 40 foizga tenglashgan.

1-jadval.

Namangan viloyatida yashil innovatsiyalarni joriy etish koʻrsatkichlari (2020-2025 yy.)

Tumanlar	Yashil texnologiya qoʻllagan korxonalar soni	Mahsulot ishlab chiqarish hajmi (mlrd soʻm)	Ekologik samaradorlik (%)	Yangi yaratilgan ish oʻrinlari
Namangan shahri	140	170	47	780
Chortoq tumani	95	105	40	450
Uychi tumani	80	95	37	400
Kosonsoy tumani	70	82	34	370
Pop tumani	60	72	31	330
Mingbuloq tumani	50	65	29	310
Yangiqoʻrgʻon tumani	45	58	26	280
Norin tumani	40	52	24	250
Toʻraqoʻrgʻon tumani	35	48	22	220
Uchqoʻrgʻon tumani	30	42	20	190

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi hisobotlari, 2025 yil.

Natijada 450 ta yangi ish oʻrni yaratilgan. Uychi tumanida esa 80 ta korxona yashil innovatsiyalarni qoʻllab, mahsulot ishlab chiqarish hajmi 95 mlrd soʻmga yetgan, ekologik samaradorlik darajasi 37 foizni tashkil etgan hamda 400 ta yangi ish oʻrni ochilgan.

Kosonsoy, Pop va Mingbuloq tumanlarida ham bu yoʻnalishda ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda. Kosonsoy tumanida yashil texnologiyalarni tatbiq etgan 70 ta korxona 82 mlrd soʻmlik mahsulot ishlab chiqarib, ekologik samaradorlik darajasini 34 foizga yetkazgan va bu orqali 370 ta yangi ish oʻrni

yaratgan. Pop tumani esa 60 ta korxona bilan 72 mlrd so'mlik mahsulot hajmiga erishgan va ekologik samaradorlikni 31 foizga ko'targan. Mingbuloq tumanida esa 50 ta korxona 65 mlrd so'mlik mahsulot ishlab chiqargan, ekologik samaradorlik esa 29 foizni tashkil qilgan.

Yangiqo'rg'on, Norin, To'raqo'rg'on va Uchqo'rg'on tumanlarida yashil texnologiyalarni joriy etish bo'yicha ko'rsatkichlar boshqa tumanlarga nisbatan pastroq bo'lsa-da, bu hududlarda ham sezilarli ijobiy o'zgarishlar mavjud. Mazkur hududlarda yashil texnologiyalarni joriy etishni jadallashtirish orqali kelajakda iqtisodiy va ekologik samaradorlikni yanada oshirish mumkin.

Umuman olganda, Namangan viloyati bo'yicha yashil innovatsiyalarni joriy etish jarayoni kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash hamda yangi ish o'rinlari yaratishda muhim rol o'ynamoqda.

Mazkur tadqiqot natijalari yashil innovatsiyalarni kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatiga joriy etish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki ekologik jihatdan barqaror rivojlanishni ham ta'minlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Namangan viloyati misolida 2020-2025 yillar davomida amalga oshirilgan tahlillar natijasida aniqlanishicha, yashil texnologiyalarni faol ravishda tatbiq etgan kichik biznes subyektlarining iqtisodiy ko'rsatkichlari ancha yaxshilangan. Korxonalar sonining ortishi bilan mahsulot ishlab chiqarish hajmi ko'paygan, ekologik samaradorlik darajasi sezilarli ravishda oshgan va bu jarayonda ko'plab yangi ish o'rinlari yaratilgan. Tadqiqot davomida aniqlangan tendensiyalar yashil innovatsiyalarning kichik biznes faoliyatiga tatbiq etilishi hududlarning iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Shuningdek, tadqiqot davomida yashil innovatsiyalarni tatbiq etishda mavjud bo'lgan muammolar, jumladan moliyaviy resurslarning yetarli emasligi, texnologik imkoniyatlarning cheklanganligi va mutaxassislarning yetishmovchiligi kabi masalalar ham tahlil qilindi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun davlat siyosatini yanada kuchaytirish, kichik biznes subyektlarini moliyaviy rag'batlantirish

mexanizmlarini rivojlantirish hamda innovatsion faoliyat uchun zarur infratuzilmani takomillashtirish tavsiya etiladi.

Kelgusida yashil innovatsiyalarni qo'llashni kengaytirish orqali kichik biznes subyektlari uchun yangi imkoniyatlar yaratish va hududlarning barqaror rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni yanada jadallashtirish maqsadga muvofiqdir. Xususan, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlarini kengaytirish, yashil texnologiyalar bo'yicha ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va mutaxassislarni tayyorlash orqali ekologik va iqtisodiy barqarorlikni uzoq muddatga ta'minlash mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. United Nations Environment Programme (UNEP). "Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication", 2011, UNEP, Nairobi.
2. OECD. "Green Growth Indicators 2021", OECD Publishing, Paris, 2021.
3. European Commission. "The European Green Deal", Brussels, 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "2022-2026 yillarda yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi", 2022-yil 3-fevral, Toshkent, Lex.uz.